

Голові спеціалізованої вченої ради
із захисту дисертації на здобуття
ступеня доктора філософії
доктору політичних наук, професору, професору
кафедри політології та державного управління
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Бурдяк Вірі Іванівні

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата історичних наук, доцента
доцента кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Звоздецької Оксани Ярославівни
на дисертаційне дослідження Стьопкіна Андрія Олеговича
«Механізми та інструменти реалізації європейської
політики протидії дезінформації в умовах гібридної
війни» поданого на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 052 «Політологія»**

Актуальність теми дослідження. Сучасні гібридні загрози, що поєднують кібератаки, скоординовані дезінформаційні кампанії та спроби паралізувати життєво важливі системи – від енергомереж до цифрового зв'язку, становлять системні ризики для стабільності демократичних інститутів. Специфіка цих загроз полягає в їхній здатності до швидкої еволюції та тривалого прихованого впливу, що здатний дестабілізувати суспільні процеси на національному та загальноєвропейському рівнях.

На сьогодні, геополітичне середовище стає дедалі агресивнішим, а маніпулювання інформацією перетворюється на ключовий інструмент гібридного арсеналу для впливу на політичні та суспільні події. Суб'єкти загроз інформаційних маніпуляцій та іноземного втручання (FIMI) систематично експлуатують глобальні кризи та воєнні конфлікти, створюючи нові вразливості, що вимагають термінових контрзаходів.

Цифровий ландшафт ЄС переживає глибоку трансформацію: традиційні соціальні мережі поступаються місцем фрагментованій онлайн-екосистемі, де користувацька сегментація зумовлює появу ідеологічних «ехокамер». Таке поширення замкнених спільнот створює дворівневі виклики. По-перше, це дозволяє суб'єктам загроз прицільно впливати на різні аудиторії, посилюючи радикалізацію та поляризацію суспільних настроїв. По-друге, фрагментація середовища перешкоджає впровадженню уніфікованих регуляторних механізмів метою яких є забезпечення прозорості та підзвітності глобальних платформ. Крім цього, алгоритми онлайн-платформ, орієнтовані на максимізацію

залученості, часто надаючи пріоритет сенсаційному контенту над достовірною інформацією.

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентним загостренням глобального протистояння в інформаційній сфері, де дезінформація перетворилася на один із ключових інструментів ведення гібридної війни. Сучасні агресивні стратегії поєднують когнітивно-психологічний вплив із новітніми цифровими технологіями (від ботоферм до Штучного інтелекту), створюючи прямі загрози для національної безпеки, суверенітету та демократичних інститутів європейських держав. У цих умовах виникає гостра науково-теоретична та практична потреба в комплексному аналізі структури, принципів та ефективності європейської політики протидії інформаційним загрозам, що потребує переосмислення наявних методологічних підходів та формування дієвої цілісної системи захисту спільного інформаційного простору.

Особливу практичну значущість робота набуває в контексті необхідності синхронізації безпекових стандартів України та Європейського Союзу. Дослідження інструментів стратегічних комунікацій, цифрової безпеки, систем верифікації даних (фактчекінгу) та медіаграмотності як компетентнісної основи суспільної стійкості, дозволяє виробити оптимальні механізми захисту. Узагальнення досвіду національних моделей держав-членів ЄС та залучення інститутів громадянського суспільства відкриває нові перспективи для адаптації українського законодавства та практик до європейських вимог, що є критично важливим для протидії гібридній агресії Кремля та успішної євроінтеграції України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах комплексної програми науково-дослідних робіт кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича *«Політичні процеси та публічне управління в умовах сучасних викликів і загроз»* (№ державної реєстрації 0119U103774), яка виконувалася впродовж 2019–2024 рр. та *«Забезпечення стійкості політичної системи управлінської діяльності в умовах російсько-української війни та глобальної нестабільності»* (№ державної реєстрації 0124U004630), яка затверджена в 2024 р. та виконується колективом кафедри політології та державного управління до сьогодні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, розроблені методичні підходи та рекомендації, що містяться у дисертації, є обґрунтованими. Виконане дослідження ґрунтується на широкому аналізі наукових праць українських і зарубіжних авторів, застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Аспірант Стьопкін А.О. чітко визначив об'єкт та предмет дослідження, сформулював мету та завдання дисертаційної роботи. Зміст дослідження відповідає поставленій меті та завданням, висновки сформовані чітко та коректно.

Автор дисертаційного дослідження опрацював значний обсяг джерел (405 найменувань) та доповнив роботу додатками, які суттєво посилюють її наукову значущість. Зокрема, ці матеріали наочно відображають тематичну

спрямованість російських дезінформаційних кампаній, де чітко простежуються конкретні цільові групи та стратегічна мета ворожого впливу.

Обґрунтованість наукових результатів підтверджується застосуванням сучасної методології дослідження. Зокрема, дисертант спирається на концептуальні рамки неоінституціоналізму, детально проаналізувавши кожен напрям цієї концепції у контексті вирішення поставлених завдань. У широкому вимірі цей методологічний підхід дає змогу пояснити, як політичні інститути та інституції формують «правила гри» у сфері інформаційної безпеки й визначають моделі діяльності політичних акторів. Водночас використання методології неофункціоналізму дозволяє врахувати зворотні зв'язки, зокрема реакцію держав-членів та практики соціальних платформ у відповідь на європейську політику протидії дезінформації.

Структура дисертації, яка складається з чотирьох розділів, зумовлена її метою та логікою взаємозв'язку дослідницьких завдань. Сформульована кількість завдань є цілком достатньою для повного досягнення поставленої мети. Розв'язання кожного з них дозволило отримати наукові результати різного ступеня новизни, які традиційно класифіковані як такі, що отримані вперше, удосконалені чи набули подальшого розвитку.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни»* Стьопкін А.О. насамперед аналізує зміст поняття «гібридна війна», у контексті якої дезінформація виступає однією з ключових загроз цифровій безпеці держави (с. 29). Дослідник виокремлює підходи до визначення неправдивих відомостей як у нормативних документах, так і в працях зарубіжних та вітчизняних науковців; аналізує чинники, що перетворюють дезінформацію на суспільно значущу й політичну проблему, простежує її життєвий цикл та підкреслює особливу роль соціальних мереж у масштабуванні цього явища. Констатує відсутність академічного консенсусу щодо визначення змісту даного поняття, яке необхідне для нормативно-правового регулювання протидії дезінформації (с. 33.).

У другому розділі *«Структура механізму європейської політики протидії дезінформації»* дисертант наголошує, що політика ЄС у цій сфері сформувалася як відповідь на нову форму гібридної загрози з боку РФ у 2014 р. Станом на 2018 р ЄС представив комплексний підхід, що передбачає реагування на серйозні загрози через підтримку цифрових екосистем, заснованих на принципах прозорості, розширення можливостей громадян у протидії дезінформації та забезпечення захисту демократичних процесів, зокрема у сфері формування політик (с. 75). Крім того, дослідник простежує еволюцію нормативно-правового забезпечення на наднаціональному рівні: від ухвалення «Плану дій проти дезінформації» 2018 р. (Action Plan against Disinformation) до затвердження Закону про цифрові послуги 2022 р. (так званої «цифрової конституції» ЄС), який остаточно набув чинності у 2024 р.

Окрім висвітлення загальноєвропейського підходу, дисертант виокремлює національні моделі політики протидії дезінформації. Зокрема, держави Балтії та Чехія демонструють найбільш жорстку й проактивну модель організації відповідної діяльності, що передбачає прямі заборони мовлення та активний

контррозвідувальний компонент. Натомість Німеччина та Франція, здійснюючи пошук балансу між безпекою та свободою слова, сформуvalи м'які реактивні моделі (с. 110). Окрему увагу в розділі приділено аналізу перспектив наближення політики протидії дезінформації України до принципів та стандартів ЄС.

У третьому розділі *«Безпекові інструменти реалізації європейської політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни»* стратегічні комунікації розглядаються як дієвий інструмент протидії дезінформації. Дисертант аналізує формування та діяльність страткомів в ЄС, виокремлюючи дві моделі інтегрування стратегічних комунікацій у безпековий простір. Зокрема, країни Балтії, Польща та Скандинавські держави інтегрували стратегічні комунікації у систему «тотальної оборони» (Total Defence), де протидія дезінформації є невід'ємним елементом національної стійкості. Натомість низка держав Західної та Південної Європи (Італія, Іспанія, Греція, Португалія, Бельгія) продовжує дотримуватися традиційних, суто регуляторних моделей, у яких боротьба з маніпуляціями покладається переважно на медіарегулятори та незалежні ради з етики (с. 135–136).

У роботі виокремлено та охарактеризовано небезпечні цифрові інструменти поширення дезінформації в ЄС. Особливу увагу приділено технологіям генеративного Штучного інтелекту, який сьогодні одночасно виступає як інструментом створення та масштабування дезінформаційних наративів, так і засобом виявлення деструктивного контенту (с. 147–148). Дисертант відзначає поступове нарощування потенціалу цифрових інструментів протидії маніпуляціям та їхню інтеграцію в систему взаємопов'язаних безпекових механізмів. Крім того, в дослідженні детально проаналізовано діяльність ключових інституцій ЄС, що здійснюють перевірку ефективності створеної онлайн-екосистеми, зокрема Центру прозорості (Transparency Centre), Європейської обсерваторії цифрових медіа (EDMO) та Координаторів цифрових послуг (Digital Services Coordinator).

У четвертому розділі *«Інформаційно-комунікаційні інструменти реалізації політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни»* проаналізовано становлення системи засобів верифікації даних та зміцнення стійкості європейського суспільства до інформаційних маніпуляцій. Дослідник обґрунтовує важливість розвитку цифрової грамотності й відповідних компетентностей через медіаосвіту, зокрема використання ігрових технологій для масового навчання медіаграмотності дітей та молоді. Крім того, автор простежує значення та роль громадських організацій та мережевих спільнот у реалізації європейської політики протидії дезінформації, наводячи як приклад «рух сльфів» у країнах Балтії (с. 211), волонтерську спільноту NAFO (North Atlantic Fellas Organization) та діяльність ГО «Детектор медіа» (с. 216).

У висновках дисертації узагальнено результати проведеного дослідження та науково обґрунтовано сутність ключових проблем протидії дезінформації в ЄС. Зокрема, наголошено, що формування європейської політики протидії дезінформації є поступовим, подекуди надміру бюрократизованим, але результативним процесом. Визначено, що політика протидії дезінформації в ЄС та його державах-членах базується на таких засадничих принципах: розуміння

дезінформації як явища, що не завжди має ознаки протиправності, проте здатне завдавати суттєвої шкоди суспільству, демократичним процесам та інституціям; забезпечення прозорості, зокрема у сфері політичної реклами та функціонування цифрових платформ; обмеження монетизації неправдивого контенту; розвиток кооперації між технологічними гігантами, державними інституціями та незалежними фактчекінговими організаціями; розширення можливостей громадян через підвищення рівня медіаграмотності та розвиток критичного мислення; створення дієвих механізмів підзвітності й регулярного звітування цифрових платформ про виконання взятих зобов'язань під контролем Єврокомісії та громадськості; посилення координації між державами-членами ЄС та міжнародними партнерами.

Достовірність результатів, повнота відображення висновків і пропозицій дисертації в опублікованих працях здобувача. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, є цілком обґрунтованими та достовірними. Це забезпечено репрезентативним обсягом наукових джерел, безпосередньо або опосередковано пов'язаних із проблематикою дослідження, а також залученням значного масиву матеріалів щодо формування європейської політики протидії дезінформації як складової цифрової безпеки та стійкості суспільства в умовах гібридної війни. Основні положення дисертаційного дослідження апробовано на 8 науково-практичних конференціях і відображено в 3 статтях у наукових фахових виданнях України. Наявність цих публікацій та широка апробація переконливо підтверджують об'єктивність наукових результатів і рекомендацій автора.

Нормативні вимоги щодо кількості наукових праць, які розкривають основний зміст дисертації у спеціалізованих виданнях, здобувачем виконано в повному обсязі. Наукові результати, викладені в дисертації та публікаціях, одержані автором самостійно й повною мірою відображають ключові висновки та наукову новизну дослідження. Кількість, обсяг і якість друкованих праць дають здобувачу повне право на публічний захист дисертаційного дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація має традиційну для таких робіт структуру: анотацію, зміст, перелік умовних скорочень, вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел (405 позицій), додатки. Загальний обсяг дисертації становить 284 сторінки, з яких 225 сторінок – основна частина роботи, 43 сторінки – список використаних джерел і літератури, 12 сторінок – додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Вимоги академічної доброчесності в дисертаційному дослідженні Стюпкіна А.О. забезпечено в повному обсязі. Автор послідовно керувався принципами наукової об'єктивності та професійної етики. Усі використані в роботі джерела процитовані відповідно до встановлених стандартів; прямі цитати, парафрази та ідеї, запозичені з праць інших дослідників, належним чином оформлені за допомогою коректних бібліографічних посилань. Текст дисертації не містить ознак плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень наукової етики, що офіційно

підтверджено результатами перевірки за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення.

Теоретичне та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Результати дослідження можуть бути використанні широким колом суб'єктів: органами державної влади, громадськими організаціями, закладами вищої освіти.

Рецензована праця містить низку науково-практичних напрацювань, спрямованих на комплексне застосування правових, інституційних та цифрових інструментів протидії дезінформації в Європейському Союзі в умовах сучасних глобальних викликів і кіберзагроз. Представлене дослідження переконливо демонструє необхідність реалізації політики протидії дезінформаційним кампаніям у межах загальної стратегії національної безпеки з урахуванням новітніх політичних та інформаційних викликів. Запропоновані автором підходи орієнтовані на переосмислення й модернізацію державної безпекової архітектури, а також на вдосконалення нормативно-правової бази шляхом внесення системних змін до чинного законодавства України.

Зауваження та дискусійні питання дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно та визнаючи достатньо високий рівень розробки теоретичних положень та методичних підходів, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно зазначити, що окремі положення викликають дискусію:

По-перше, у теоретичному розділі дисертант аналізує дефініційні підходи до визначення поняття «дезінформація» та його закріплення в нормативно-правових актах ЄС. Водночас цей аналіз видається неповним, оскільки автор не простежує еволюцію розуміння глибини дезінформаційних загроз: від класифікації неправдивих відомостей та «операцій впливу» (Кодекс практики ЄС щодо протидії дезінформації 2018 р.) до сучасного трактування «інформаційних маніпуляцій та іноземного втручання» (FIMI). Останнє сьогодні є ключовою формою гібридної агресії з боку РФ та Китаю, що потребує детальнішого теоретичного осмислення в роботі.

По-друге, аналіз нормативних механізмів Закону про цифрові послуги (DSA) вбачається дещо поверхневим: поза увагою автора залишилися такі засадничі інструменти, як стандарти алгоритмічної прозорості та критерії відповідальності платформ за поширення деструктивного контенту, системного управління ризиками (ст. 34, 35), що вимагають чіткого розмежування між технічним регулюванням і цензурою. Крім того, детальнішого теоретичного осмислення потребує специфіка кризових протоколів (ст. 36.2) та механізм захисту медійного контенту, який згодом був імплементований у статтю 17 Європейського акту про свободу ЗМІ 2024 р.

По-третє, оскільки автор приділяє значну увагу національним моделям протидії дезінформації, доцільно було б представити аналіз рівня імплементації Закону про цифрові послуги (DSA) державами-членами ЄС. Зокрема, наукової ваги роботі додало б дослідження наявності чи відсутності вимірюваних індикаторів ефективності впровадження цього акта, практики проведення незалежного аудиту та забезпечення примусового доступу до даних. Також поза

увагою дослідника залишилося питання дотримання вимог зазначеного документа з боку дуже великих онлайн-платформ (VLOR) та дуже великих пошукових систем (VLOS).

По-четверте, огляд джерел у тексті дослідження представлено без чіткого розподілу на тематичні групи та без належної систематизації, що ускладнює сприйняття логіки аналізу. Крім того, бібліографічний опис використаної літератури подекуди не відповідає чинним вимогам державного стандарту. Зокрема, у списку джерел посилання на електронні ресурси в окремих випадках є неактивними, неповними або нерелевантними, що ускладнює верифікацію першоджерел.

Однак, зазначені зауваження мають рекомендаційний та уточнюючий характер. Вони жодним чином не зменшують наукової цінності дисертаційної роботи Стьопкіна Андрія Олеговича, яка виконана на високому науковому рівні.

Загальний висновок. Кваліфікаційна наукова праця Стьопкіна Андрія Олеговича на тему «*Механізми та інструменти реалізації європейської політики протидії дезінформації в умовах гібридної війни*» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується актуальністю, науковою новизною, а також має теоретичне та практичне значення, що підтверджено в наукових публікаціях автора.

Дисертаційна робота відповідає «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) та вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Стьопкін Андрій Олегович заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та суспільних комунікацій

Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Оксана ЗВОЗДЕЦЬКА

26.05.2026.

